

JAN RONSE, DE ZOMER WAS ZEER GROOTS ...

*„Herr: es ist Zeit. Der Sommer war sehr gross.
Leg deinen Schatten auf die Sonnenuhren,
und auf den Fluren lass die Winde los.
Befiehl den letzten Früchten voll zu sein;
gib ihnen noch zwei südlichere Tage,
dränge sie zur Vollendung hin und jage
die letzte Süsse in den schweren Wein.“*

Bij het voorbereiden van dit In memoriam dacht ik onwillekeurig terug aan het schitterend gedicht van Rainer Maria Rilke. Een gedicht dat overigens reeds door Frans Van Parys werd geciteerd, toen hij op 25 november 1986 te Gent aan het „vliegwiell“ (*) van de A.P.R. hulde bracht.

De zomer was inderdaad zeer groots, maar er kwam geen herfst: het werd helaas meteen winter.

De lage landen bij de zee rouwen om het verbijsterend spoedig heengaan van Jan Ronse. Persoonlijk sta ik er helemaal verweesd bij, nu de laatste van de drie medestichters van het Tijdschrift voor Privaatrecht verdwenen is. Als ware het gisteren — en het is helaas 25 jaar geleden — herinner ik mij nog levendig de eerste redactieraad in 1963, die de grondslagen moest leggen voor een nieuw juridisch tijdschrift: een jong en onervaren jurist kreeg de directie van het T.P.R. toevertrouwd vanwege een driemanschap dat dan reeds in mijn ogen kon doorgaan als een triumviraat van reuzen in het toenmalige Vlaams juridisch landschap: Willy Delva, Jacques Matthijs en Jan Ronse.

Drie juristen van formaat die zich door het grillige levenslot op een bepaald ogenblik in en rond het Gentse gerechtsgebouw bevonden en vanuit hun onderlinge vriendschap de kracht wisten te putten om een nieuw initiatief te nemen, nadat de Algemene Praktische Rechtsverzameling haar bestaansrecht en haar noodzaak had bewezen.

Drie fundamenteel verschillende temperamenten met elk hun eigen

(*) Een voor Jan Ronse bedoelde en door hem ook geliefkoosde uitdrukking, die oorspronkelijk kwam van Michiel Van de Kerkhove, toen hij bij de start van de A.P.R. de rol van Ronse wist te karakteriseren.

persoonlijke, familiale, ideologische en maatschappelijke achtergrond, maar verenigd in hetzelfde levensdoel: Vlaanderen een bijzonder gekwalificeerde juridische doctrine aanbieden, waardoor onze rechtswetenschap op het hoogste nationale en internationale niveau zou getild worden.

Willy Delva, die met zijn imponerende verschijning de grote klassieke traditie van de civilist letterlijk en figuurlijk gestalte wist te geven; Jacques Matthijs, die achter zijn gestuikte gestalte de gehele rechtsorde in haar onvermurwbare regulering wist te incarneren; Jan Ronse, die met zijn guitige jongenskop de jeugdige creativiteit van het recht telkens weer een nieuwe kans wou geven.

Niet alleen aan het recht gaf Ronse nieuwe impulsen. Hij gaf ze tevens aan juristen, want hij was toen reeds jaren doende om, ook en vooral buiten het academisch midden jonge juristen — advocaten, magistraten, ambtenaren, bedrijfsjuristen — op te sporen en hen tot publicatie van juridisch denkwerk, dat nuttig was voor de praktijk, aan te zetten.

Persoonlijk dateert mijn eerste contact uit een brief, die ik als student nog van hem mocht ontvangen, waarin hij me suggereerde een trefwoord voor de A.P.R. te publiceren in het domein van het Economisch recht; hij wist namelijk dat ik na mijn rechtsstudies nog een diploma in Economie wenste te bemachtigen.

Maar toen de idee van ons Tijdschrift ontstond, was hij de eerste, nadat hijzelf het zogeheten „vliegwiel“ van de A.P.R. was geweest, om uit te kijken naar een ander vliegwiel voor het T.P.R. En zo is dit ontzaglijk avontuur van het Tijdschrift voor Privaatrecht gestart.

Nadat de pogingen om het oude Rechtskundig Tijdschrift over te nemen en voort te zetten, mislukt waren, werd een stramien ontwikkeld dat op drie peilers zou berusten: rechtsleer, overzichten van rechtspraak en boekbesprekingen.

Voor de rechtsleer zou gestreefd worden naar kwaliteit, waarbij de doctrinale creativiteit aan de noden van de praktijk moest beantwoorden.

Vervolgens planden wij een systematische publicatie van boekbesprekingen, die naar Nederlands model kritischer zouden zijn dan wat toen in Vlaanderen gebruikelijk was. Laatstelijk werd in de redactieraad nog van gedachten gewisseld over het feit dat sommige onzer boekbesprekingen misschien toch wel iets minder kritisch zouden geworden zijn ...

Rechtspraak als dusdanig zouden wij niet publiceren teneinde tegenover het Rechtskundig Weekblad niet concurrentieel, doch complementair op te treden. Daarentegen zou bijzondere zorg besteed worden aan de overzichten van rechtspraak, die voor de eerste maal in de Nederlandstalige juridische literatuur hun intrede zouden doen en derhalve een werkelijke primeur werden.

Het eerste overzicht was van de hand van Jan Ronse: *Vennootschappen (1961-63) (T.P.R., 1964, 69 e.v.)*. Nieuw was o.m. dat in dit overzicht ook de gegevens uit de jaarverslagen van de bankcommissie — toen reeds! — zouden worden besproken.

Even belangrijk voor deze overzichten was de vormgeving: kleinere letter dan de artikelen, doorlopende nummering, hoofdidee in kapitaaltjes, beperkt aantal voetnoten, ... Ook hier zou het eerste overzicht van Ronse mede het spoor helpen trekken, zoals dat gebeurd was met de A.P.R. en later zou geschieden met de Tweetaalige Wetboeken.

Vijfentwintig jaar lang mochten wij dit T.P.R.-avontuur samen beleven. Het was voor mij een avontuur dat slechts mogelijk is geweest dank zij de onvoorwaardelijke steun van de drie medestichters en het blind vertrouwen dat zij in de directeur stelden. Het is dan ook met enige nostalgie dat ik het kwarteeuwfeest tegemoet ga.

Tijdens de redactieraad van 2 augustus 1988 legden wij nog samen de laatste hand aan de voorbereiding van dit eerste kwarteeuw Tijdschrift voor Privaatrecht. Niemand kon toen bevroeden dat Jan Ronse, die toen nog bijzonder actief — hoe zou het ooit anders gekund hebben? — aan de besprekingen deelnam, niet meer lijfelijk zou aanwezig zijn op 17 maart 1989.

Het thema, dat van de vergelijkende rechtspraak, was overigens door hem geïnspireerd, nadat hij in het domein van de eenmaking van het recht persoonlijk de onwil van de wetgever en de beperkingen van de doctrine had ervaren.

Jarenlang had hij vol illusies meegewerkt aan de Benelux-commissie voor eenmaking van het recht en grondig voorbereidend wetgevend werk — o.m. het grote project van nakoming en niet-nakoming van verbintenissen — afgeleverd. Doch geleidelijk was hij evenwel bewust geworden van de sabotage van overheidswege, sabotage die uitmondde in het P.V. van niet-bevinding, dat uitgerekend door hem moest worden opgesteld de dag dat hij van deze Commissie voorzitter werd. Op het ogenblik dat een langgekoesterde droom in vervulling zou gaan, werd deze droom meteen bij het nuchter ontwaken stuk geslagen.

Dat de doctrine op haar beurt een belangrijke bijdrage kon leveren tot rechtsschepping door rechtsvergelijking, was hem sinds lang bekend.

Toen de theoretische rechtsvergelijking in eigen land nog in de kinderschoenen stond, kende Ronse reeds de weldaden van de „applied comparative law“. Rechtsvergelijking was bij hem niet een opeenvolgend inventariseren van buitenlandse rechtssystemen, doch diende meteen in het eigen recht te worden geïntegreerd, eerst via de doctrine en uiteindelijk via de rechtspraak.

Voetnoten waren bij Ronse zeer dikwijls verzamelpunten van franse, duitse, nederlandse, zwitserse, italiaanse en engelse auteurs, wetgeving of rechtspraak, wellicht verbaasd zich in elkaars gezelschap te bevinden.

Dat de meest rechtsgeleerde constructies uiteindelijk dienden voor de maatschappelijke behoeften, was hem in de geest van Demogue's Leitmotiv bijzonder dierbaar. De rechtspraak was voor Ronse niet alleen de toets en helaas soms de grafsteen van briljante vondsten, doch ook en vooral de weg via dewelke mensen worden geholpen en het recht verder kon schrijden.

Levendig herinner ik mij nog hoe hij mij in 1954 midden de redactie van een hem geliefd A.P.R.-Trefwoord Delegatie-overeenkomst — de zeewind zat erin, zo vond hij toch, omdat hij het te Oostduinkerke had geschreven — een dossier toevertrouwde waarin we moesten pogen de Duitse theorie van de „Schuldbeitritt“ (toetreden tot iemand anders' schuld) te gebruiken teneinde aan een schuldeiser een nieuwe en solvabele schuldenaar te bezorgen. Een uitstekend alleenzetelend rechter ging erop in, wat bij onze toenmalige tegenstrever, — dezelfde die ons later, toen we een tijdlang in associatieverband werkten, als Mr. Stronse betitelde — de bedenking uitlokte: „Wat gaat er geworden van het recht, wanneer de rechters nu ook al nieuwe theorieën beginnen te verkondigen“.

Ronse was overtuigd dat het recht een belangrijk instrument kon zijn bij de culturele eenmaking van de oude Nederlanden. Waar de Benelux-Commissie uiteindelijk faalde, zag hij een nieuwe kans in de Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht in België en Nederland, waarvan hij jarenlang de inspirerende voorzitter was (1981-1988), nadat hij reeds in 1956 aldaar zijn eerste preadvies uitbracht en sindsdien de erudiete, kleurrijke en enthousiaste animator van alle jaarvergaderingen was geworden.

Hij had immers begrepen dat een jaarlijkse ontmoeting van juristen uit Noord en Zuid dank zij een rechtsvergelijkend debat over een

specifiek juridisch thema, tot de zo noodzakelijke kruisbevruchting via de doctrine kon leiden.

Maar hij kende ook de beperkingen van de doctrine die naar het woord van Paul Scholten enkel een raadvrouw was en derhalve echte normatieve kracht miste. Deze zou alleen nog via de rechtspraak kunnen doorgang vinden.

Reeds in 1951 — d.w.z. lang vóór de modetrend van het beleid van de rechter — recenseerde Ronse het boek van A. Meier-Hayoz, *Der Richter als Gesetzgeber*, *R.W.*, 1951-52, 1706 e.v.) en wist toen al aandacht te vragen voor het beroemde art. 1 Z.G.B., dat moest toelaten aan de rechter „een gebonden vrijheid als wetgever“ te verschaffen.

Zelf zou hij erin slagen op tal van gebieden creatieve ideeën tot stand te brengen, die via de rechtspraak in het positieve recht werden ingebed.

Ik vermeld enkel en ten overvloede: de marginale toetsing, de beperkende uitleg van de abstractie der wisselverbintenis, het begrip extrapatrimoniale schadeloosstelling, ...

En hoevelen heeft hij niet aangezet en geïnspireerd om in dezelfde geest in het T.P.R. te publiceren over specifieke rechtsfiguren als rechtsverwerking, bindend advies, partijbeslissing, ...

Het was dan ook niet verwonderlijk dat hij tijdens de T.P.R.-redactieraad van 19 november 1987 de idee lanceerde om in het kwart-eeuwfeestjaar aandacht te besteden aan de vergelijkende studie van de rechtspraak, meer in het bijzonder tussen België en Nederland.

Na het voorgaande te hebben neergeschreven, greep ik terug naar de openingsrede die de dertigjarige Ronse uitsprak ter gelegenheid van de openingsvergadering van de Vlaamse Conferentie te Gent op 27 oktober 1951 (*Rechtsvernieuwing - Rechtsverfijning*, *R.W.*, 1951-52, 289 e.v.). Bij de hernieuwde lectuur stelt men vast hoe de jonge advocaat toen eigenlijk een programmarede uitsprak, waarvan de realisaties gedurende bijna veertig jaar stuk voor stuk de uitvoering betekenden van wat hij toen de Vlaamse rechtswereld voorhield.

Ik citeer enkele opmerkelijke passages.

„... dat de rechtsvergelijkende studie noch een laboratoriumopzoeking is noch een dilettantenverpozing, maar dat deze arbeid de praktijk vergemakkelijkt, en dat de verrijking die er door wordt verwezenlijkt haar diepste zin krijgt in de werkelijkheid van het gerechtsgebouw.“

„De rechtsvergelijking laat niet alleen toe verstarde problemen eens te herdenken. Ze kan ook als aanvullende rechtsbron oplossingen geven met hetzelfde gezag als die der rechtsleer. Naast wet en rechtspraak immers kan de rechtsleer als rechtsbron gelden. Door haar komen inderdaad tot stand de niet formele regelen gesteund op het gezag der rede geleid door een ideaal van rechtvaardigheid. Door abstractie en systematisatie wordt opgeklommen tot de algemene principes.”

„Wij zijn er diep van overtuigd dat taalverfijning leidt tot rechtsverfijning. Immers bij de juristen is de humoristische uitspraak van een Duitse geleerde zeker van toepassing „Ein Hauptmittel des Nichtverstehens ist die Sprache”. Hoevele pennetwisten en gerechtelijke debatten hebben niet een armzalig woord, een duistere of dubbelzinnige uitdrukking als voorwerp of oorsprong. In deze groeicrisis naar een nieuw recht is dit veel erger dan vroeger; we merkten reeds op hoe de taal, — ook de technische taal der juristen en wellicht vooral deze — de veranderde instellingen en verhoudingen niet kan bijhouden. Het recht wordt toegepast vooraleer de regel klaar kan worden uitgedrukt. Op dit gebied kan rechtstaalvergelijking groot nut hebben. In vroegere tijden bestond er één wetenschappelijke taal die ook voor de rechtswetenschap gold, het Latijn. Ze werd verdrongen door de nationale talen, en dit is geen ongeluk wanneer het tot vergelijking en zodoende tot verrijking leidt. In een land, waar wet en rechtspraak (althans voor ons opperste Hof) in twee talen tot stand komen, zou de ene taal de andere moeten verrijken.”

„Wellicht is er geen onderzoeksveld zo belangwekkend — althans voor een werk op lange termijn — als de vergelijkende studie van de rechtspraak.”

Hij had een voorliefde voor twee of drie-stromenlanden, m.n. landen waar verschillende rechtsculturen elkaar wederzijds bevruchtten. Dit verklaarde zijn interesse voor de rechtscultuur van Zuid-Afrika, Quebec en Zwitserland. Dit verklaart ook waarom hij uitgerekend in de Belgisch-Nederlandse samenwerking een symbool zag van een onvervangbare rijkdom van twee complementaire rechtsculturen, die de Franse monocultuur op een creatieve wijze konden vervangen.

Hierbij speelde de meertaligheid natuurlijk ook een belangrijke rol. Hij had niet alleen een aangeboren feeling voor de etymologische oorsprong van de woorden, doch zag in de meertalige benadering van rechtstermen een verrijking voor de rechtsvinding (zie zijn

voorwoord bij J. Herbots, *Meertalig rechtswoord, rijke rechtsvinding*, Gent, 1973). Recht en taal stonden volgens hem in dezelfde verhouding tegenover elkaar als de rivier in haar bedding.

Persoonlijk genoot ik het voorrecht bij hem stage te hebben mogen lopen en aldaar — huis, kantoor en bureau die bij hem steeds onafscheidelijk verbonden bleven, waren toen gelegen in de Zandpoortstraat — het dagelijks gevecht om het recht te leren op een wijze die men niet licht vergeten kan.

Documenten, papieren, nota's, boeken lagen op de werktafel — Ronse werkte nooit aan een bureau, wel aan een tafel, bij voorkeur een oude eiken tafel — en hoorden hetzij bij een of ander dossier, hetzij bij het aggregaatsproefschrift, dat bijna voltooid was. Bij het bespreken van een geval, nam hij dadelijk een boek, een tijdschriftartikel of een vonnis, waarbij hij met de vinger de gezochte passage aanwees. Onderwijzen was voor hem wijzen, aanwijzen en verwijzen, wegwijzen maken in het boeiende fenomeen van het recht, zoals dit uit de werkelijkheid ontstond. „De feiten tot hun recht laten komen” was een zijner meest geliefkoosde slagzinnen.

Een stelling opbouwen, een rechtmatig belang verdedigen, een pleidooi opbouwen, een rechter overtuigen, daar lagen de karakteristieken van advocaat Ronse, karakteristieken die later zijn onderwijs én onderzoek ook zouden doordrenken.

En uit de scoutsbeweging en de Voortrekkerij had hij geleerd jongeren te enthousiasmeren en telkens een patroelje, een ploeg, een team te vormen. Dat was zo met de A.P.R., het T.P.R. en de tweetalige wetboeken; dat zou later het Instituut voor vennootschapsrecht te Leuven worden, Instituut dat terecht zijn naam zal blijven dragen.

Met enige recul zal later de specifieke betekenis van Ronse voor het Belgische privaatrecht moeten beschreven worden. Maar nu reeds kan gezegd worden dat hij bij de wieg stond van elk belangrijk initiatief dat in de veertig afgelopen jaren de Nederlandstalige rechtsbeoefening in dit land op een voorheen nooit bereikt niveau wist op te tillen.

Ik zeg met opzet „rechtsbeoefening”, want het recht was er volgens Ronse hoofdzakelijk, zoniet uitsluitend, om beoefend te worden.

Het is trouwens in de schoot van de Gentse balie en magistratuur dat de idee rijpte voor een Nederlandstalige verzamelreeks; zij vond niet haar oorsprong in de academische middens, maar in het hart van het recht, de rechtspraktijk.

Van daaruit legde hij dan de brug naar de rechtswetenschap, die hij met volle inzet gedurende dertig jaar te Leuven zou doceren. Het is hier niet de plaats om de hele cursus honorum van Ronse in herinnering te brengen (zie hiervoor o.m. het Liber Amicorum Jan Ronse, 1986). Meer bevoegden hebben dit reeds gedaan, zodat het moge volstaan ernaar te verwijzen (zie Professor Jan Ronse, a man for all seasons, Vlaams Jurist Vandaag, nr 3/1987, blz. 5 e.v.; — zie ook het In memoriam van L. Simont, *J.T.*, 1988, 739 en van J.M. Nelissen Grade, *R.W.*, 1988-89, 582).

Zoals hij heel zijn leven lang geijverd had voor een ontmoeting tussen recht en praktijk, zo wist hij ook, als Leuvens Gentenaar of als Gentse Leuenaar, bruggen te slaan niet alleen tussen de twee oudste Vlaamse rechtsfaculteiten, die van Leuven en die van Gent, maar ook tussen alle Vlaamse Rechtsfaculteiten, zoals symbolisch blijkt uit de Francquileerstoel die hij aan de V.U.B. in 1974-75 mocht bezetten. Ditzelfde gevoel van samenwerking was overigens aanwezig bij de start van het Tijdschrift voor Privaatrecht, dat van bij de aanvang bestond uit Gentse practici, die door een gewild toeval doceerden aan één van de onderscheidene Vlaamse rechtsfaculteiten.

Het Tijdschrift voor Privaatrecht kon Jan Ronse niet beter eren dan aan deze geest van interfacultaire samenwerking, die hem zo dierbaar was (zie zijn bijdrage *Denkend aan de post-universitaire lessencyclus* in *Internationalisering van het Belgisch privaatrecht*, Gent, 1982, blz. XIX e.v.), een bestendige uitdrukking te geven in de samenstelling van de redactieraad. Dit werd dan ook beslist op de redactieraad in Den Haag op 24 november 1988 door de benoeming van de collega's Walter Van Gerven (K.U.L.) en Robert Kruithof (U.A.).

Met een vernieuwde ploeg — waarin thans ook in opvolging van Adriaan Pitlo en Jaap Beekhuis, de Nederlandse collega's E. Hondius (Utrecht) en C. Brunner (Groningen) opgenomen werden — hopen wij aldus de gloed van het allereerste uur in lengte van jaren te laten voortduren.

Beste Jan,

Midden het verdriet dat het onze is bij jouw heengaan, troosten wij ons met de gedachte dat de rechtswereld je nog „viva voce“ en „currente calamo“ een verdiende en daarom ook briljante hulde heeft mogen brengen te Leuven op 30 oktober 1986, precies 2 jaar en één dag voor je ons verliet, in het bewustzijn dat het de Wil was

van de Heer, hoe onrechtvaardig wij, die blijven, deze Wil ook mogen ervaren.

Je waart mijn patron aan de balie, mijn mentor in de rechtswetenschap en de trouwe vriend die vele juridische en academische cenakels voor mij hebt weten te openen.

En wanneer men „zo maar“ bij jou binnenliep leerde men steeds een nieuw spoor ontdekken, terwijl je, midden de nota's, de papieren en de boeken, een borrel en een sigaar aanbood en bovendien nog liet genieten van Vivaldi, een passus uit Grotius, een vers van Baudelaire, een origineel vonnis, en de jongste nieuwe mop.

Het is dikwijls het noodlot van de groten dat ze geen gelijken hebben. Dat noodlot heb jij nooit gekend, omdat je voor iedereen toegankelijk was en jouw werkkamer naar het heerlijke gedicht van Marnix Gijsen was:

„Maar dit is een gezegend oponthoud,
een rust- en pleisterplaats vol zaligheden.
De lage zoldering, het eedle, oude hout
der balken en zoveel andre heerlijkheden.“

Bij het begin van dit jaar vroeg je mij of ik niet meer die „goeie ouwe pater Geerebaert“ bezat — waarmee je uiteraard bedoelde de Latijnsche (sic) spraakkunst — omdat die nieuwe methodes toch niet „dát“ (resic) waren. Ik wist dat dit boek bedoeld was, niet meer om te kunnen onderduiken in Romeinsrechtelijke teksten — waarvoor je overigens geen grammatica nodig had — maar wel om jouw kleindochter Ann te begeleiden in de studie van het Latijn. Na lang zoeken heeft mijn vrouw je dit boek kunnen bezorgen.

Toen ik enkele weken geleden van Trees deze grammatica terugkreeg, staken er, op de achterzijde van een drukproef van jouw laatste overzicht van rechtspraak, met de hand geschreven nota's tussen over het „supinum“, die heerlijke, aan het Latijn eigene, onpersoonlijke wijze van het werkwoord. Een symbolisch bewijs van jouw linguïstische interesse, zoals je die steeds en tot op het eind hebt weten te cultiveren.

En aan jouw goede echtgenote Trees moge ik een stukje opdragen uit een gelegenheidsgedicht dat je zelf voor mij persoonlijk enkele jaren geleden hebt neergeschreven:

„...., maar dankbaarheid
omdat gij al de uren zonneshijn
hebt aangetekend van uw samen-zijn
in 't hechte paar dat gij geworden zijt“.

Jan, wij hadden nog veel meer dan „zwei südlichere Tage“ voor jou, voor jouw echtgenote, kinderen en kleinkinderen én voor ons allen gewenst, maar het mocht niet zijn.

Wij zullen jouw trouwe vriendschap missen, overal, maar ook en vooral in ons Tijdschrift voor Privaatrecht. Maar wij zullen pogen jouw werk voort te zetten, dankbaar omdat wij uit de volle zomer van jouw leven hebben mogen oogsten.

Moge de Heer, in Wie jij zo sterk geloofde, je opnemen in Zijn Rijk waar de droom der Gerechtigheid ooit bewaarheid zal worden

Marcel STORME

Gent, 31 december 1988.